

Virkamiehiä, agentteja ja taiteilijoita: Medicien omaisuuden selvittelyä Firenzessä 1495

Outi Merisalo

Medicien suku on tutkimuskohteena houkutelut taidehistorioitsijoiden ja humanismitutkijoiden ohella valtiollisen ja taloushistorian tutkijoita. Tämän vielä 1300-luvulla suhteellisen vaatimattoman pankkiirisuvun nousu Firenzen oligarkian jäseneksi ja 1434 lähtien tasavallan poliittiseen johtoon, karkotus 1494, tasavallan palautus, Medicien paluu 1512, uusi karkotus sekä lopullinen paluu 1531 ja eurooppalaisittain merkittävän suurherttuakunnan perustaminen 1569 tarjoaa 1300-1500-luvun Euroopan historian kannalta keskeisen tutkimuskohteen. Suvun kuuluisa mesenaattius antaa runsaasti kohteita taiteen, filosofian ja kirjallisuuden sekä poliittisen vallan välisten suhteiden tutkimukselle.

Mediceistä on jäänyt 1300-1700-luvuilta alkuperäistä todistusaineistoa niin Italian kuin muidenkin maiden kirjastoihin ja arkistoihin. Varsinkin Firenzen valtionarkiston Archivio di Stato (ASF), runsas dokumentaatio, niin Medicien suurherttuakautta edeltävä arkisto (Mediceo avanti il Principato eli MAP), notaariasiakirjojen sarjat kuin firenzeläisen Strozzi-suvun keräämät asiakirjat (*Carte Strozziiane*), tarjoavat materiaalia Medicien - ja muiden firenzeläissukujen - toiminnan selvittämiseen. Inventaarien osittaisen puutteellisuuden ja tiettyjen käytännön vaikeuksien vuoksi Firenzen valtionarkistoa ei ole vielä käytetty tältä kannalta loppuun, vaan esimerkiksi notaarisarjoista voi löytyä tärkeää, huonosti tunnettua materiaalia. Jossain tapauksissa asiakirjojen tunnusmerkittävät piirteet - vaikeat käsialat, huono kunto - ovat estäneet täysmittaisen hyödyntämisen.

1800-luvun lopulla taidehistorioitsijat, mm. Eugène Müntz, kiinnittivät huomiota *Carte Strozziiane* -kokoelman I sarjaan kuuluvaan asiakirjaan I,4, jossa näytti olevan mielenkiintoista tietoa Lorenzo de' Medicin (1449-1492) pojan Piero de' Medicin omaisuuden kohtalosta suvun tultua karkotetuksi Firenzestä 9.11.1494. Kirjurinkäsialan vaikeuden vuoksi asiakirjasta saatettiin poimia vain joitain tietoja. 1970-luvun alussa D. Heikamp ja A. Grote totesivat, että käsialan vaikeus teki tästä jälleen mielenkiintoiseksi todetusta dokumentista "osaksi mahdottoman tulkita" [1]. Lorenzon kuoleman 500-vuotispäivän juhlintaan 1992 liittyi useita käsikirjoituksia koskevia julkaisuja sekä arkistomateriaalin editointia [2], ja *Carte Strozziiane* I,4 -asiakirjan julkaiseminen tuli esille. Teksti ilmestyi Firenzessä 1999 [3].

Carte Strozziiane I,4

Kyseinen asiakirja kuuluu firenzeläisen senaattorin Carlo Strozzi (1587-1671) 1600-luvulla keräämään kokoelmaan *Carte Strozziiane*, jonka viisi sarjaa sisältävät asiakirjoja Firenzen historiasta myöhäiskeskiajalta ja varhaiselta uudelta ajalta. Varhais- ja täysrenessanssin Firenzen historian kannalta tärkeimpiä ovat sarjat I ja II. 1700-luvun lopulla Strozzi-suvun viimeiset edustajat luovuttivat asiakirjat Toscanan suurherttuakunnan arkistoon.

Strozz. I,4 on paperivihko, jossa on n. 80 folion eli 160 sivun verran kirjoitusta. Koko teksti on samaa käsialaa, 1400-luvun lopun humanistista kursiviivaa, jonka lukemista vaikeuttaa kirjainmuotojen suuri epä säännöllisyys ja miltei joka sanassa esiintyvät lyhentteet. Edition laatiminen edellyttikin noin 15 transkriptiokertaa sekä useita yksittäisten kohtien tarkastuksia. Senaattori Strozzi on lisännyt omakätisesti vihon kanteen otsikon *Deliberazioni degl'ofiziali sopra i fatti e negozii di Piero de' Medici nel 14...*

Kyseessä on siis Firenzen historiassa kovin tavallisten "ufficiali dei rubelli" eli maasta karkotettujen henkilöiden omaisuutta järjestelevien virkamiesten toimikunnan päätösten kokoelma. 1100-luvulta lähtien Firenzen tasavallan, kuten muidenkin Italian kaupunkivaltioiden, poliittiset puolueet olivat turvautuneet poliittisten vastustajien karkottamiseen. Kuuluisimpia esimerkkejä on Dante, jonka Mustat guelfit lähettivät puoluetovereittensa kanssa 1302 maanpakoon.

Tässä tapauksessa maasta karkotettuja olivat, asiakirjan mukaan, Piero di Lorenzo de' Medici sekä Lorenzo de' Medici perilliset. Firenzen hallitus, *Signoria*, päätti 9.11.1494 karkottaa Piero de' Medicin, koska tämä oli antautunut Firenzeä uhkaavalle Ranskan kuninkaalle Kaarle VIII:lle ja peräti antoi tämän marssia kaupunkiin. Firenzen valtioon palautettiin tasavaltainen hallintomuoto ja asetettiin 1.1.1495 lähtien toimikunta selvittämään ja hoitamaan kuntoon Medici-suvun velat. Str. I.4 sisältää toimikunnan kokousten pöytäkirjojen luonnokset ajalta 1.1.1495-23.12.1495.

Tekstin kirjuri on tunnettu firenzeläinen notaari Ser Giovanni di Francesco di Guido de' Manetti, jolta on säilynyt useita kymmeniä asiakirjoja ASF:n notaarisarjoissa vuosilta 1467-1504. Hänen asiakirjakäsiälänsä on erittäin huoliteltu ja helppolukuinen, toisin kuin tämän tekstin, joka on ilmeisesti laadittu paikan päällä kokouksissa.

Folio 2:n mukaan Ser Giovanni nimettiin alusta lähtien toimikunnan notaariksi ja *cancellariukseksi* eli pääkirjuriksi (folio 3: *scriba eorum et notarius*). Hän on kirjannut tekstiin kunkin kokouksen ajankohdan, osallistujat ja päätökset.

Virkamiehiä: Sindaci ed ufficiali dei rubelli

Medicien tultua karkotetuksi Firenzen tasavalta päätti siis ottaa vastuulleen heidän velkojensa hoidon Firenzen tasavallan kunnian vuoksi ja jotta helpommin päästäisiin sovintoon mainittujen perillisten (Lorenzo de' Medici perilliset) velkojien kanssa ja jotta mainituille liikeyrityksille tai yhtiöille voitaisiin korvata heidän menetyksensä kuten muuan asiakirja vuodelta 1495 totesi [4].

Toimikuntaan nimettiin Firenzen tasavallan korkeimman hallinnon ja talouselämän edustajia: Ridolfo di Pagnozzo de' Ridolfi, Francesco di Zanobi de' Girolami ja Giacomo di Tanai de' Nerli (viimeksimainittu oli ollut erityisen aktiivisesti karkottamassa Piero di Lorenzoo) velkojien puolesta, sekä Filippo di Giovanni de' Corbizzi (joka nimitettiin "gonfaloniere di giustizia" -virkamieheksi tammikuussa 1495), Ranieri di Niccolò de' Giugni ja Girolamo d'Antonio de' Martelli, tasavallan taloushallinnon puolesta. Heitä avustivat mainitsemamme notaari ja kirjuri Ser Giovanni di Francesco di Guido de' Manetti, kassanhoitajina Benedetto ja Francesco de' Nerli ja kumppanit, asiamiehenä Giacomo di Niccolò de' Bonaguisi, asiamiehen palvelijana Francesco d'Agostino del Cegia, joka oli ollut pitkään Medicien palveluksessa, sekä kirjurina Francesco di Bencivenni dello Scarfa.

Medicien omaisuus takavarikoitiin tammikuun alussa 1495 ja kaikkia velkojia pyydettiin ilmoittautumaan toimikunnalle; velallisiin ryhdyttiin ottamaan yhteyttä. Toimikunnan tehtävät olivat vaativat velkojien ja velallisten suuren lukumäärän vuoksi. Lisäksi osa velallisista oli korkean asemansa vuoksi - esim. Napolin kuningas Alfonso - selvästi toivottomia tapauksia: heiltä oli turha kuvitellaakaan perittävän koko summaa takaisin [5].

Agentteja

Asiakirja on merkittävä ensinnäkin siksi, että siinä on kerättynä yhteen vuoden 1495 toimenpiteet, jotka on tunnettu tähän asti niitä koskevista yksittäisistä asiakirjoista. Nämä ovat olleet hajallaan Firenzen valtionarkiston ja muiden arkistojen kokoelmissa.

Vertailtaessa *Strozz*. I,4 -asiakirjaa muuhun tunnettuun materiaaliin korostuu esimerkiksi se, että toimikuntaan valittiin selkeästi Mediceihin yhdistettäviä henkilöitä, ennen kaikkea Francesco d'Agostino del Cegia, asiamiehen avustaja. Tämän voidaan katsoa toimineen Medicien vakoojana. Del Cegia (1460-1497) oli jo toisessa polvessa Medicien palvelijoita. Hän oli ollut Lorenzon palveluksessa n. 1480-1483 ja 1483-1487 tämän pojan, kaniikki Giovannin (tuleva paavi Leo X) kirjanpitäjänä. Del Cegia oli piilotellut ystävien luona marraskuussa 1494, joutunut sitten 10 päiväksi vankilaan, josta hänet oli vapautettu. Yhdessä veljensä kanssa hänestä tuli Suuren neuvoston (*Consiglio maggiore*) jäsen tammikuussa 1495. Del Cegian salainen päiväkirja [6] paljastaa, että hän oli jatkuvassa yhteydessä Mediceihin ja pyrki toimikunnan sisältä pelastamaan mahdollisimman paljon näiden omaisuutta. Häntä epäiltiin tällaisesta toiminnasta pariin otteeseen seuraavien vuosien aikana, kunnes todistusaineistoa kertyi tarpeeksi: tutkimukset Piero di Lorenzon epäonnistuneesta paluuyrityksestä huhtikuussa

1497 osoittivat Del Cegian sekaantuneen asiaan. Hänet teloitettiin maanpetoksesta syksyllä 1497 [7].

Toinen tärkeä agentti, Lorenzo Tornabuoni (k. 1497), ei kuulunut toimikuntaan, mutta esiintyy usein tekstissä. Yhdessä isänsä Giovannin kanssa Lorenzo Tornabuoni [8] otti 4.6.1495 tehdyn sopimuksen perusteella haltuunsa Medicien pankin Rooman-filiaalin, joka, kuten useimmat muutkin pankin haarakonttoreista, oli taloudellisissa vaikeuksissa [9]. Tornabuonit sitoutuivat maksamaan suuren osan Rooman-filiaalin veloista, mikä johti heidät suuriin vaikeuksiin. Lorenzo Tornabuonin nimissä oli isä-Giovannin yhtiö Napolissa, jonka toisena yhtiökumppanina oli aiemmin ollut Lorenzo de' Medici; osa Medicien Firenzen-filiaalin veloista siirrettiin tämän Napolin-yhtiön maksettaviksi.

Lorenzo Tornabuoni toimi eri yhtiöissään Medicien omaisuuden säilyttämisen puolesta ja osallistui 1497 samaiseen salaliittoon, johon Del Cegiakin. Myös hänet teloitettiin syksyllä 1497.

Taiteilijoita

Monissa kokouksissa toimikunta käsitteli Mediceille työskennelleiden taiteilijoiden vaatimuksia. Näin esimerkiksi elokuussa 1495 Domenico del Ghirlandaion veli David tuli vaatimaan takaisin itselleen Domenicon mosaiikkimuotokuvia, jotka hänen valahtoisien lausuntonsa mukaan olivat joutunut Lorenzolle ilman, että tämä, tai myöhemmin Piero, olisi teoksen ostanut tai vuokrannut. Toimikunta antoi tässä tapauksessa, kuten useassa muussakin, taideteokset takaisin taiteilijalle tai hänen edustajalleen. Erityisen mielenkiintoinen on heinä-elokuussa 1495 perusteellisesti selvitelty veljesten Andrea ja Damiano de' Bartolinin taulujupakka. Andrea oli valahtoisien todistuksensa ja todistajien lausuntojen mukaan lahjoittanut Lorenzolle oman puolensa taulusta nimeltä Torre San Romanon taistelu (*La Rotta a Torre San Romano*). Lorenzo oli vaatinut Damianolta toista puolisko ja tämän kieltäytyttyä sitä luovuttamasta oli haetuttanut taulun väkipakolla Damianon asunnosta. Damianolle, joka vannoi, ettei ollut koskaan saanut korvausta taulustaan, palautettiin toimikunnan päätöksestä hänen puoliskonsa ja annettiin mahdollisuus ostaa toinen puolisko.

Näissä tapauksissa herättää huomiota Lorenzo de' Medicistä saatava, ehkä hieman yllättävä kuva häikäilemättömänä taiteenkeräilijänä, joka ei vain jätä maksamatta taiteilijoiden palkkioita, vaan jopa turvautuu pakkovaltaan teosten hankinnassa. Tekstin mainitsemien taideteosten tunnistaminen ja niiden myöhempien vaiheiden jäljittäminen tulee selvittämään, kuinka suuri osa esineistä löytyy esim. Medicien kokoelmista 1500-luvulla.

Tutkimus vasta alullaan

ASF:n *Carte Strozzi*, I,4 on erinomainen esimerkki Firenzen valtionarkiston runsaiden, osin vielä huonosti tunnettujen kokoelmien aarteista. Se esittää synteettisesti Medicien katastrofaalisen taloustilanteen heti Lorenzon valtakauden päätyttyä. De Roover ja muut Medicejä tutkineet taloushistorioitsijat ovat kuvailleet tätä tilannetta laajan dokumenttimateriaalin pohjalta. Medicien salaisten agenttien toiminta käy sekin selkeästi ilmi toimikunnanpöytäkirjoista. Tarkat tiedot velallisista ja saamamiehistä sekä taideteoksia ja muuta irtainta omaisuutta koskeva informaatio tuovat puolestaan esiin yllättäviä piirteitä suvun liiketoimista ja mesenaattiudesta, jotka kutsuvat jatkotutkimuksiin. Alkuperäismateriaalia riittää.

VIITTEET

[1] *Il tesoro di Lorenzo il Magnifico* 2. I Vasi. *Catalogo della Mostra. Palazzo Medici Riccardi Firenze 1972. Firenze 1974, 13.*

[2] Mm. M. Spallanzani - G. Gaeta Bertelà, *Libro d'inventario dei beni di Lorenzo il Magnifico. Firenze 1992.*

[3] *Le collezioni medicee nel 1495. Deliberazioni degli ufficiali dei ribelli. A cura di Outi Merisalo. Firenze 1999.*

[4] Firenze, ASF, MAP 82 n. 145, f. 447-447v (sopimus toimikunnan ja Tornabuonien välillä Rooman-filiaalista).

151 Tästä toteaa vllämainittu asiakirja f. 448: on ollut ia on edelleen

suurimmaksi osaksi vaikeaa, suorastaan mahdotonta, periä Medicien yhtiön saatavia, mikä johtuu velallisten sosiaalisesta asemasta ja nykyisistä ajoista.

[6] G. Pampaloni, 'I ricordi segreti del medico Francesco d'Agostino Cegia (1495-1497)', Archivio Storico Italiano 115/1957, 188-234.

[7] R. Ristori, 'Francesco Cegia', Diz.Biog.Ital. 23/1979, 324-327.

[8] Tornabuoni olivat lähisukua Lorenzo de' Medicille, jonka äiti kuului tähän tärkeään firenzeiläissukuun.

[9] Strozzi, I, 4 f. 31v-32; MAP 82 n. 145; R. de Roover, The Rise and Decline of the Medici Bank 1397-1494. Cambridge, Mass. 1963.

Kirjoittaja on romaanisen filologian professori Jyväskylän yliopisto. Häneltä on ilmestynyt vuonna 1999 tutkimus "Le collezioni medicee nel 1495. Deliberazioni degli ufficiali dei ribelli", ja syksyllä ilmestyy puolestaan suomenkielinen yleisesitys länsimaisesta kirjallisuudesta antiikista uudelle ajalle.

